

SOCIOLOGY (SOCIAL SCIENCES)

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.12>

КОПІНГ ШЛЮБНИХ ПАРТНЕРІВ ЯК ЧИННИК СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В ШЛЮБІ: ЕМПІРИЧНИЙ ВИМІР

Олена Абрамюк

аспірант кафедри психології

Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-0391-8568

Анотація. У статті представлено аналіз результатів власного емпіричного дослідження впливу копіngu шлюбних партнерів на суб'єктивне благополуччя особистості в шлюбі. Діагностичний інструментарій містить два блоки: вимір суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі і спектра індивідуального та діадного копіngu подружжя. Встановлено, що шлюбні партнери з високим рівнем суб'єктивного благополуччя володіють широким арсеналом індивідуального та діадного копіngu. Визначальними стратегіями копіngu у разі формування суб'єктивного благополуччя особистості у шлюбі є діадний та проактивний копінг, копінг-стратегії «позитивна переоцінка» та «планування вирішення проблем». Виявлено, що особи з високим рівнем суб'єктивного благополуччя не схильні застосовувати копінг-стратегію «втеча-уникання». Підтверджено, що позитивна дія проактивного копіngu шлюбних партнерів досягатиметься у разі відсутності конкуренції в парі. При цьому конструктивна активність кожного зі шлюбних партнерів у вигляді індивідуального копіngu сприяє власному особистісному зростанню та дозволяє не перенавантажувати партнера, тим самим чинить профілактику його емоційного вигорання. Підсумовано, що копінг шлюбних партнерів, реалізовуючись через усвідомлені та активні дії щодо пом'якшення чи подолання власних стресових навантажень та збалансоване використання ресурсних станів та можливостей один одного для проходження стресових ситуацій разом, чинить безпосередній позитивний вплив на якість подружніх стосунків та суб'єктивне благополуччя особистості в шлюбі.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, емоційний комфорт, психологічне благополуччя, копінг шлюбних партнерів, індивідуальні копінг-стратегії, проактивний копінг у шлюбі, діадний копінг подружжя.

COPING OF MARRIAGE PARTNERS AS A FACTOR OF PERSON'S SUBJECTIVE WELL-BEING IN MARRIAGE: AN EMPIRICAL MEASUREMENT

Olena Abramiuk

Postgraduate Student at the Department of Psychology

Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-0391-8568

Abstract. The article presents an analysis of the results of our own empirical study of the impact of coping of marriage partners on the subjective well-being (SWB) of a person in marriage. The diagnostic tools contain two blocks: measuring the person's SWB in marriage and the spectrum of individual and dyadic coping of the spouses. It has been established that marriage partners with a high level of SWB have a wide range of individual and dyadic coping. The determining strategies of coping in the formation of the person's SWB in marriage are dyadic and proactive coping, coping-strategies of "positive reappraisal" and "problem-solving planning". It has been found that persons with a high level of SWB are not inclined to apply the coping-strategy of "escape-avoidance". It has been confirmed that the positive effect of proactive coping of marital partners will be achieved in the absence of competition in the couple. At the same time, the constructive activity of each of the marriage partners in the form of individual coping promotes personal growth and allows avoiding overloading the partner, thereby preventing their emotional burnout. It has been summarized that coping of marriage partners, realizing through conscious and active actions to mitigate or overcome their own stress and balanced use of resources and opportunities of each other to cope with stressful situations together, has a direct positive impact on the quality of marital relations and the person's subjective well-being in marriage.

Key words: subjective well-being, emotional comfort, psychological well-being, coping of marriage partners, individual coping-strategies, proactive coping in marriage, dyad coping of spouses.

COPING PARTNERÓW MAŁŻEŃSKICH JAKO CZYNNIK DOBROSTANU SUBIEKTYWNEGO OSOBY W MAŁŻEŃSTWIE: WYMIAR EMPIRYCZNY

Olena Abramiuk

aspirant Wydziału Psychologii

Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki (Lwów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-0391-8568

Adnotacja. W artykule przedstawiono analizę wyników własnych badań empirycznych dotyczących wpływu copingu partnerów małżeńskich na dobrostan subiektywny osoby w małżeństwie. Zestaw narzędzi diagnostycznych zawiera dwa bloki:

пимiar dobrostanu subiektywnego osoby w małżeństwie oraz spektrum indywidualnego i diadycznego copingu małżonków. Ustalono, że partnerzy małżeńscy o wysokim poziomie dobrostanu subiektywnego mają szeroki arsenał copingu indywidualnego i diadycznego. Decydującymi strategiami copingu w kształtowaniu dobrostanu subiektywnego osoby w małżeństwie są diadyczny i proaktywny coping, coping strategię „pozytywna ponowna ocena” i „planowanie rozwiązywania problemów”. Okazało się, że osoby o wysokim poziomie dobrostanu subiektywnego nie są skłonne do stosowania coping strategii „ucieczka-unikanie”. Potwierdzono, że pozytywne działanie proaktywnego copingu partnerów małżeńskich zostanie osiągnięte w przypadku braku konkurencji w małżeństwie. Jednocześnie konstruktywna aktywność każdego z partnerów małżeńskich w postaci copingu indywidualnego przyczynia się do własnego rozwoju osobistego i pozwala nie przeciążać partnera, zapobiegając w ten sposób jego wypaleniu emocjonalnemu. Podsumowano, że coping partnerów małżeńskich, realizując przez świadome i aktywne działania w celu zładogienia lub przezwyścżania własnych obciążeń stresowych i równoważone wykorzystanie stanów zasobów i wzajemnych możliwości do przejścia sytuacji stresowych razem, ma bezpośredni pozytywny wpływ na jakość relacji małżeńskich i dobrostan subiektywny osoby w małżeństwie.

Słowa kluczowe: dobrostan subiektywny, komfort emocjonalny, dobre samopoczucie psychiczne, coping partnerów małżeńskich, indywidualne coping strategie, coping proaktywny w małżeństwie, coping diadyczny małżonków.

Вступ. Турбулентний характер суспільних процесів сьогодення ставить людину в нові надшвидкісні умови життя, що своєю чергою неминуче супроводжується високим рівнем та пролонгованим характером стресу у сучасної людини. У такому стрімкому потоці життя нині вкрай важливо знайти і зрозуміти можливі джерела підтримки й опори для неї. У цьому світлі проблематика долання складних життєвих ситуацій та пошук ресурсів, що зменшують чи нівелюють стресові впливи, є надзвичайно актуальною і з особливою гостротою стоїть перед психологічною наукою. Велика роль у запобіганні, профілактиці чи ліквідації наслідків впливу стресових навантажень покладена на ефективне застосування копінгу як усвідомленої активності, що спрямована на зниження чи усунення стресових перенавантажень. Копінг шлюбних партнерів розширює спектр їх можливостей у разі зустрічі зі стресочинниками та привідкриває двері до розв’язання назрілої нині проблеми формування ресурсної моделі сім’ї нового зразка, де створюються необхідні умови для реалізації особистісного потенціалу кожного з її членів та переживання людиною щастя.

Теоретико-емпіричні дослідження сімейного стресу та копінгу представлені в численних публікаціях Г. МакКабіна та Дж. Петтерсона, В. Томпсона, С. Картера, Р. Кесслера, П. Вацлавік, Г. Боденманна, Т. Крюкової, О. Куфтяк, Н. Белорукової та інших зарубіжних дослідників, що стосувалися вияву найбільш значущих для сімейної життєдіяльності стресів, а також способів їх долання. На основі ґрунтовного аналізу сучасних досліджень копінгу в сім’ї слід резюмувати, що у перших спробах зменшення чи нівелювання стресового навантаження партнери зазвичай використовують індивідуальні стилі і стратегії копінгу, а в разі невдалих спроб індивідуального копінгу або ж коли стресор чинить вплив на обох партнерів, включається спільний або діадний копінг (Крюкова, Сапоровская, Куфтяк, 2005). Сімейний та подружній копінг розглядається у зарубіжних дослідженнях як стабілізуючий чинник гомеостазу сімейної системи, а підтримуючий вплив соціального оточення як потужний ресурс особистості та її благополуччя (Bodenmann, 2005). Тоді як західне наукове товариство останні десятиліття активно працює над проблемою сімейного стресодолання, в українському науковому просторі психологію копінгу в шлюбі залишається нерозробленою. Нині дуже мало емпіричних даних, що описують конструктивну усвідомлену активність шлюбних партнерів у стресових ситуаціях, тому емпіричне дослідження впливу копінгу шлюбних партнерів на їх суб’єктивне благополуччя є актуальним та дасть змогу просунути у з’ясуванні можливостей для людини залишатися оптимально функціонуючою під дією стресових навантажень. **Метою** емпіричного дослідження є з’ясування сукупності переважаючих стратегій шлюбних партнерів у разі зіткнення зі стресом, які визначатимуть суб’єктивне благополуччя особистості в шлюбі.

Основна частина. Благополуччя особистості у шлюбі, безумовно, залежить від умінь партнерів справлятися як з труднощами і життєвими викликами, що стоять перед ними як перед особистостями зокрема, так і сімейними труднощами, що передбачає динаміка сімейної системи. З огляду на це припускається, що позитивний вплив на взаємодію у шлюбі та на суб’єктивне благополуччя шлюбних партнерів чинитиме як ефективний арсенал індивідуального копінгу кожного з подружжя, так і діадний копінг партнерів. Такий системний вектор дослідження, що охоплює як індивідуальний, так і діадний копінг партнерів, відкриває можливі шляхи розвитку активності шлюбних партнерів як суб’єктивні впливи та перспективи управління власними та спільними сімейними цілями всупереч традиційному управлінню ризиками у важкій життєвій ситуації та залежності «мого щастя від дій мого партнера». У світлі цього реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: дослідити та описати особливості та специфіку копінгу шлюбних партнерів та їх взаємозв’язок з позитивним функціонуванням сімейної системи та суб’єктивним благополуччям особистості у шлюбі; з’ясувати визначальні копінг-стратегії, що дають змогу шлюбним партнерам бути задоволеними життям, шлюбом, емоційно комфортно почуватися, а також повноцінно реалізовувати свій особистісний потенціал. **Методи дослідження:** 1) емпіричні – метод психологічного опитування, математико-статистичні методи аналізу даних (кластерний аналіз, описова статистика, однофакторний дисперсійний аналіз, метод множинних порівнянь тест Шеффе та дискримінантний аналіз); 2) теоретичні – методи аналізу та інтерпретації.

Спираючись на попередньо проведений ґрунтовний аналіз наукових публікацій та цілісний підхід до вивчення суб’єктивного благополуччя особистості у шлюбі, а також доцільність використання інтегрального підходу до його операціоналізації, концептуальну структуру суб’єктивного благополуччя утворюють емоційний, когнітивний та «евдемоністичний» компоненти (Абрамюк, Липецька, 2018). Діагностичний інструментарій, що описує всі три компоненти суб’єктивного благополуччя шлюбних партнерів, становили такі методики: шкала Задоволеності життям (Satisfaction with Life Scale (SWLS), E. Diener); шкали Суб’єктивного

благополуччя (Échelle pour l'évaluation subjective du Bien-être) А. Перуе-Баду з колегами в адаптації М. Соколової; опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф в адаптації Т. Шевеленкової і П. Фесенка.

Суб'єктивне благополуччя особистості в шлюбі, безумовно, взаємопов'язане із сімейним благополуччям у парі, що підтверджено численними зарубіжними публікаціями. Тому в представленому емпіричному дослідженні використано також методики, що відображатимуть якість внутрішньосімейної взаємодії шлюбних партнерів та задоволеність шлюбом партнерами: Тест-опитувальник задоволеності шлюбом (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко) та Тест поведінки в конфліктній ситуації Томаса-Кіллена (ТКІ) в адаптації Н. Грішиної.

На основі ґрунтовного аналізу зарубіжних публікацій та синтезу наявних концепцій копінг-ресурсів особистості (Абрамюк, 2018; 2019), з огляду на особливості функціонування сімейної системи (Бейкер, Варга, 2005), виокремлено специфічні для шлюбних партнерів форми копінг-ресурсів (рис. 1).

Наведені форми копінг-ресурсів шлюбних партнерів описуватимуть когнітивні, емоційні та поведінкові зусилля кожного з подружжя, що спрямовані на подолання або пом'якшення, пристосування або відхилення від вимог ситуації, що суб'єктивно оцінена особою як стресогенна, пов'язані із системою спрямованих індивідуальних та спільних дій, прогнозуванням результату процесу, творчим породженням нових виходів і рішень важкої чи проблемної ситуації, а також подолання чи зниження напруги в результаті підтримки партнера, активної співпраці у напрямі зниження напруги подружжя та подолання стресових факторів та узгодження копінг-стратегій подружньої пари при цьому. Спираючись на теоретичний аналіз проблематики стресодолання та вищеописану структуру копінг-ресурсів шлюбних партнерів, методиками дослідження виступили: опитувальник «Способи долаючої поведінки» (WCQ) Р. Лазаруса, С. Фолькман, що адаптований Т. Крюковою, О. Куфтяз, М. Замишляєвою; Опитувальник проактивного копінг-ресурсів (Proactive Coping Inventory (PCI)), Е. Greenglas, R. Schwarzer, S. Taubert в адаптації Є. Старченкової; методика «Діадний копінг» (Dyadic Coping Inventory (DCI)) G. Bodenmanna.

Для досягнення поставлених цілей було проведено емпіричне дослідження за участю 612 осіб. У фокусі дослідження – 306 пар з різним сімейним стажем (від одного до 43 років). Досліджувані пари, що добровільно погодилися взяти участь у дослідженні, перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі, сім'я їх є повною, функціонуючою та не належить до сімей «груп ризику».

Результати та їх обговорення. За допомогою кластерного аналізу респонденти розподілилися на три групи: до першої увійшли 256 осіб із середнім рівнем суб'єктивного благополуччя (41,8%), до другої – 199 осіб з високим рівнем суб'єктивного благополуччя (32,5%), до третьої – 157 осіб з найнижчим рівнем (25,7%). Середні значення та стандартне відхилення показників суб'єктивного благополуччя (SWB) респондентів представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Показники суб'єктивного благополуччя

Назва вимірюваного показника	Заг. по групі		1 група – особи із середнім рівнем SWB		2 група – особи з високим рівнем SWB		3 група – особи з низьким SWB	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Задоволеність життям (когнітивна компонента)	25,47	6	25,87	4,62	29,71	3,75	19,45	5,35
Емоційний дискомфорт (емоційна компонента)	52,68	13,66	52,95	7,05	39,45	7,08	69,03	9,65
Психолог. благополуччя (евдемоністична компонента)	360	37,99	358,9	17,93	399,9	19,08	314,41	23,4

Представлений попередній аналіз дає змогу виокремити дві якісно відмінні групи з високим і низьким рівнем суб'єктивного благополуччя респондентів. Когнітивна оцінка задоволеності життям у загальній групі середня, при цьому слід виділити високе середнє значення когнітивної компоненти суб'єктивного

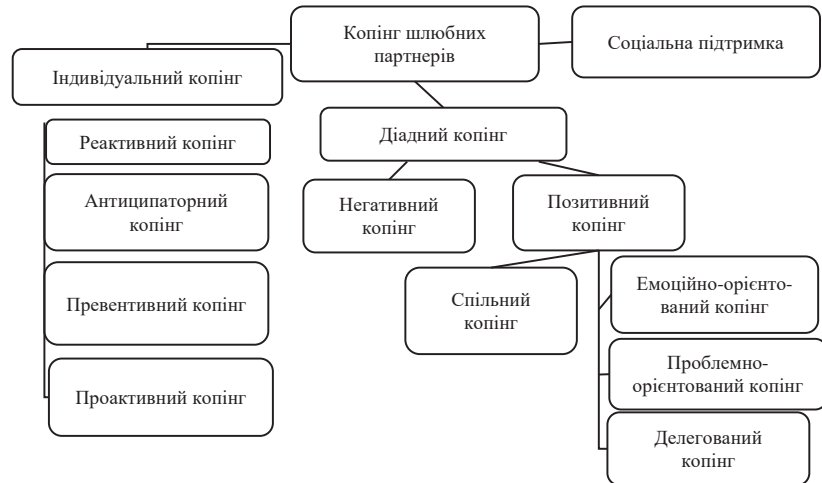

Рис. 1. Структура копінг-ресурсів шлюбних партнерів

благополуччя респондентів другої групи, що свідчить про позитивне сприймання та критичне осмислення реальної життєвої ситуації респондентами згаданої групи. Більш контрастними є показники емоційного дискомфорту, що свідчать про чітку диференціацію за групами осіб, що відчувають напруження, дискомфорт та емоційне неблагополуччя, та тих осіб, у яких відсутні як суб'єктивні ознаки внутрішнього напруження, так і об'єктивні показники, що виражені у соматичній та психоемоційній симптоматиці. Так, середнє значення емоційного дискомфорту респондентів у загальній групі і в групі із середнім рівнем суб'єктивного благополуччя вказує на наявність деякого не критичного рівня напруження, тоді як показники осіб, що увійшли у групу з високим рівнем суб'єктивного благополуччя, свідчать про відсутність емоційних проблем, достатню впевненість у власних силах, активність, успішну взаємодію з іншими, відсутність соматичних проявів психоемоційного напруження. Показники емоційного дискомфорту досліджуваних третьої групи свідчать про напруженість та чутливість респондентів цієї групи, а також коливання настрою, наявність соматичних проявів психоемоційного дискомфорту, незадоволеність соціальною взаємодією та загальний емоційний дискомфорт. Евдемоністична компонента суб'єктивного благополуччя респондентів другої групи вказує на те, що шлюбні партнери цієї групи здатні встановлювати і підтримувати близькі та довірчі відносини, проявляти турботу та емпатію до інших, приймають себе, відчувають впевненість та власну компетентність в управлінні повсякденними справами, спрямовані на особистісне зростання та оптимальну реалізацію свого потенціалу, усвідомлюють власну життєву перспективу. Досліджувані ж третьої групи характеризуються насамперед незадоволеністю собою, вони стурбовані деякими рисами власної особистості, не приймають себе цілісно, в основному негативно оцінюють своє минуле ($M_{\text{самоприйняття}}=19,89$), а також не вміють управляти повсякденними справами, відчувають неспроможність у покращенні умов свого життя та безсилля в управлінні навколишнім світом ($M_{\text{управ.середов.}}=19,29$). Потрібно констатувати низький рівень усіх показників евідемоністичної компоненти суб'єктивного благополуччя шлюбних партнерів цієї групи, що створює бар'єри для їх оптимального повноцінного функціонування.

З огляду на те, що в найсучасніших дослідженнях (Mikucka, 2016; Nelson-Coffey, 2018) наголошується, що якість внутрішньосімейної взаємодії значною мірою визначатиме суб'єктивне благополуччя подружжя, проаналізуємо характер взаємозв'язків складників суб'єктивного благополуччя і показників задоволеністю шлюбом та особливостей взаємодії шлюбних партнерів. У результаті кореляційного аналізу Пірсона для загальної досліджуваної групи (при $p < 0,01$) встановлено тісноту зв'язку показників задоволеності шлюбом, характеру взаємодії та суб'єктивного благополуччя у загальній групі, що представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Характер взаємозв'язку суб'єктивного благополуччя та показників внутрішньосімейної взаємодії

	M	SD.	Задоволеність шлюбом, r	Задоволеність життям, r	Емоційний дискомфорт, r	Психологічне благополуччя, r
Задоволеність шлюбом	37,15	6,4	1,00	0,69	-0,56	0,61
Конкуренція	3,67	2,66	-0,31	-0,24	0,24	-0,25
Співробітництво	6,95	1,7	0,13	0,15	-0,10	0,20
Компроміс	7,16	1,75	0,00	0,01	-0,02	0,00
Уникнення	6,48	2,08	-0,19	-0,23	0,13	-0,24
Пристосування	5,75	2,4	0,42	0,35	-0,29	0,34

Примітка: жирним шрифтом виділено статистично значущі кореляції

Очікувано підтверджено тісний взаємозв'язок між задоволеністю шлюбом та базовими показниками, що відображають трикомпонентну структуру суб'єктивного благополуччя особистості. Виявлений прямий значущий зв'язок між «Пристосуванням» та показниками суб'єктивного благополуччя свідчить про те, що взаємодія благополучних партнерів у сім'ї спрямована на збереження або відновлення сприятливих відносин шляхом згладжування розбіжностей за рахунок власних інтересів, за такої взаємодії основною цінністю є стосунки між шлюбними партнерами. Отримані обернені кореляції «Конкуренції» та «Уникнення» з показниками суб'єктивного благополуччя та задоволеністю шлюбом засвідчують, що такі стратегії взаємодії у сім'ї не є виправданими. Так, перша призводить до загострення міжособистісних конфліктів та емоційного перенапруження внаслідок надмірного прояву агресії. Друга ж, хоч і дозволяє уникнути відкритої сутички, та через відсутність конструктивного діалогу конфлікт не лише не дає можливості вирішувати спірні питання, а й, залишаючись у «тілючому» вигляді, має негативні наслідки для психоемоційного стану шлюбних партнерів, негативно впливає на інтимність їх стосунку та благополуччя загалом. Розглянувши кореляційні зв'язки у групах з низьким та високим рівнем суб'єктивного благополуччя (SWB), спробуємо встановити специфічні для обох груп взаємозв'язки. Для наочного аналізу дані відповідно представлені на рис. 2 у вигляді кореляційних плеяд (при $p < 0,01$).

Виявлені кореляції підтверджують теоретичні припущення про позитивну взаємозалежність суб'єктивного благополуччя шлюбних партнерів та їх задоволеності життям. Встановлені кореляції компонентів SWB зі шкалами «Пристосування», «Конкуренція», «Співробітництво», «Компроміс» дають уявлення щодо характеру внутрішньосімейної взаємодії досліджуваних шлюбних партнерів з низьким

і високим рівнем суб'єктивного благополуччя. Цікавими є встановлені одночасно в групі з низьким рівнем суб'єктивного благополуччя прямі кореляції «Пристосування» і «Співпраці» та обернені кореляції «Компромісу» та «Конкуренції» з евдемоністичним складником (ПБ), що описує особистісне зростання та повноцінне функціонування особистості. Виявлені обернені кореляції в цій групі свідчать про наявність бар'єрів у досягненні власних цілей та спрямованого руху до зростання. Так, партнери, що йдуть на компроміс, поступаються власними цілями, менш повноцінно функціонують, є більш залежними у своїх думках та вчинках ($r_{\text{автономія}} = -0,21$). Обернені кореляції за шкалою «Конкуренції» вказують на те, що чим більш схильні вдаватися до конкурентної взаємодії у вирішенні спірних питань шлюбні партнери, тим нижчими є їх функці-

ональні показники за шкалою психологічного благополуччя та задоволеністю шлюбом. Звідси слід констатувати деструктивність конкурентної взаємодії в рамках сімейної системи не лише для міжособистісної взаємодії подружжя та позитивного функціонування сім'ї, а й для суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі. Прямі кореляції за шкалою «Пристосування» свідчать, що поступливість власними інтересами в конфліктах не є перешкодою для особистісного зростання і розкриття власного особистісного потенціалу, а за умови позитивної самооцінки прийняття себе та свого досвіду ($r_{\text{самоприйняття}} = 0,25$), а також здатності ефективно використовувати різні життєві обставини ($r_{\text{управління середовищем}} = 0,25$) може сприяти не лише збереженню стосунків у разі сутички з партнером, а й створити можливості для покращення власного благополуччя. Як свідчать результати, співпраця в межах шлюбного союзу сприяє зростанню особистості, розкриттю її внутрішнього потенціалу та конструктивній життєвій направленості. Проявляючи активність у пошуках рішення, що задовольняє обидві сторони, зацікавлення, широту мислення та позитивну роботу на досягнення загального рішення, партнери вступають у відкритий діалог, активно слухають один одного, готові чути і розуміти потреби та бажання один одного, разом із тим здатні пояснити свою позицію і задовольнити власні потреби. Така взаємодія сприяє підвищенню позитивного сприймання власної особистості, дозволяє бути впевненішим у власних силах та можливостях. Прямі кореляції шкал «Співробітництво» та «Цілі в житті» у групі досліджуваних з високим рівнем суб'єктивного благополуччя засвідчують, що чим частіше шлюбні партнери йдуть на діалог і проявляють активність у віднайденні спільного рішення, тим більш осмисленим є їхнє життя, вони більш здатні наповнювати його власними сенсами, відчувати «ритми сьогодення». Слід констатувати, що в групі з високим рівнем SWB не виявлені взаємозв'язки з іншими шкалами ТКІ, окрім «Співпраці», та компонентами SWB, що означає відсутність впливу інших стратегій взаємодії у конфлікті на суб'єктивне благополуччя досліджуваних цієї групи. З урахуванням цього та середніх значень показників за шкалами ТКІ ($M_K = 2,8894$; $M_C = 7,3015$; $M_{\text{Комп.}} = 7,3568$; $M_Y = 5,8442$; $M_{\text{П.}} = 6,6231$) можна говорити про відсутність у цій групі конкурентної взаємодії та наявності партнерського характеру інтеракцій, орієнтованих на збереження стосунків та вирішення конфліктів.

Для з'ясування особливостей копіngu шлюбних партнерів у групах з різним рівнем суб'єктивного благополуччя здійснено аналіз статистично значимих відмінностей між даними трьох кластерів за допомогою однофакторного дисперсійного аналізу та методу множинних порівнянь тест Шеффе. Результати показників, за якими виявлено статистично значущі розбіжності ($p < 0,05$), подано у табл. 3.

Слід зупинитися на значущих розбіжностях між двома утвореними групами, позаяк саме вони є суттєво якісно відмінними за показниками суб'єктивного благополуччя особистості у шлюбі. Так, особи, що увійшли у групу з низьким рівнем SWB, володіють специфічним арсеналом копінг-стратегій: статистично значущий вищий рівень порівняно з групою осіб з високим рівнем SWB копінг-стратегії «Дистанціювання», що може мати тенденцію до переходу на несвідомі рівні – рівні психологічного захисту і, як наслідок, втрату можливості управляти стресовою ситуацією; високим рівнем копінг-стратегії «Прийняття відповідальності», що означає, що особи цієї групи схильні звинувачувати себе у виникненні проблеми та відчувати гіпервідповідальність за її вирішення, що часто супроводжується виразним компонентом самокритики і самозвинувачення та може призвести до переживання почуття провини і хронічної незадоволеності собою; статистично значущий вищий рівень порівняно з другою групою копінг-стратегії «Втеча-уникнення», за виразного переважання якої можуть спостерігатися інфантильні форми поведінки у стресових ситуаціях.

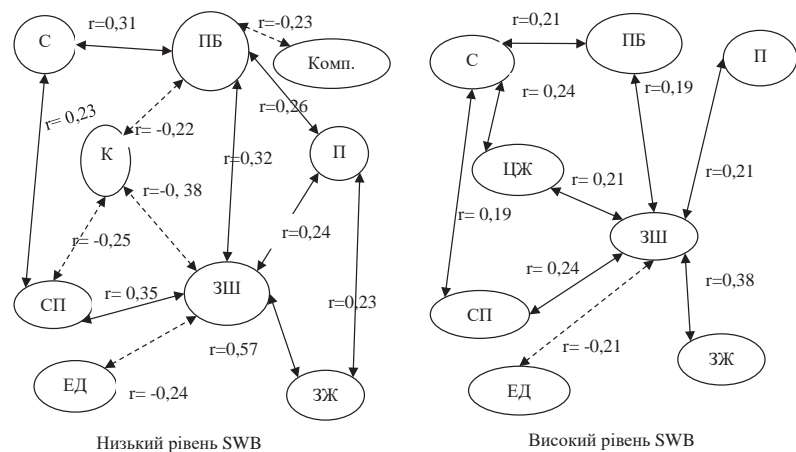

Рис. 2. Кореляційні плеяди (шкали: ЗЖ – задоволеність життям; ПБ – психологічне благополуччя; ЕД – емоційний дискомфорт; ЗШ – задоволеність шлюбом; С – співпраця; К – конкуренція; Комп. – компроміс; П – пристосування; СП – самоприйняття; ЦЖ – цілі в житті)

Крім цього, слід зазначити значущі розбіжності та невисокі середні значення показників за шкалами копінг-стратегій «Пошук соціальної підтримки», «Планування вирішення проблем», «Позитивна переоцінка», шкалами «Проактивний копінг», а також низькі показники за шкалою «Діадний копінг». Так, зрозуміло, що специфіка групи дозволила констатувати спектр копінг-стратегій, низьке вираження яких негативно взаємопов'язане з показниками SWB, а також спектр копіngu шлюбних партнерів, що мають негативний вплив на суб'єктивне благополуччя особистості.

Таблиця 3

Особливості копіngu шлюбних партнерів для трьох груп з різним рівнем суб'єктивного благополуччя

Назва вимірюваного показника	1 група – особи із середнім рівнем SWB		2 група – особи з високим рівнем SWB		3 група – особи з низьким рівнем SWB	
	M	SD	M	SD	M	SD
Дистанціювання (за WCQ)	47,9	15,62	47,36	14,3	52,52	14,9
Пошук соціальної підтримки (за WCQ)	61,88	16,94	71,11	15,2	58,57	17,5
Прийняття відповідальності (за WCQ)	59,41	15,82	57,88	15,6	65,99	20,3
Втеча-уникання (за WCQ)	47,42	13,91	42,46	14,3	57,07	12,7
Планування вирішення проблем (за WCQ)	71,95	14,65	79,99	13	60,02	14,4
Позитивна переоцінка (за WCQ)	60,83	13,97	71,49	13,5	51,76	14,2
DCI (діадний копінг)	127,7	14,48	140,5	14	110,8	14,6
Оцінка діадного копіngu пари	7,5	1,57	8,4	1,24	6,01	1,72
Проактивний копінг	40,42	6,16	45,16	5	33,71	7,01
Рефлексивний копінг	32,4	5,83	34,6	5,1	29,2	6,3
Стратегічний копінг	10,86	2,63	11,79	2,7	9,59	2,67
Превентивний копінг	29,74	4,74	31,83	4,5	26,64	5,66
Пошук інструментальної підтримки	17,73	4,22	19,66	4,7	17,21	4,83
Пошук емоційної підтримки	12,99	2,92	14,96	2,7	11,87	3,4

Натомість особи, що увійшли у групу з високим рівнем суб'єктивного благополуччя, володіють широким специфічним арсеналом копінг-стратегій: помірним рівнем дистанціювання від стресового навантаження, що допомагає знизити рівень емоційної включеності у вирішенні складних життєвих ситуацій, при цьому не втратити її з фокусу уваги; помірним рівнем копінг-стратегії «Прийняття відповідальності», що означає, що особи цієї групи не схильні звинувачувати себе у виникненні проблеми, при цьому здатні брати відповідальність за її вирішення; високим рівнем копінг-стратегій «Пошук соціальної підтримки», «Планування вирішення проблем», «Позитивна переоцінка», високим рівнем індивідуального антиципаторного, превентивного та проактивного копіngu, а також діадного копіngu. Це дає підстави попередньо виокремити спектр ефективного копіngu, що чинить позитивний вплив на суб'єктивне благополуччя особистості в шлюбі, оскільки вмиле використання всього наявного спектра копіngu шлюбних партнерів впливає на подальший гармонійний розвиток особистості, сприяє її саморегуляції та конструктивній міжособистісній взаємодії.

З метою встановлення визначальних копінг-стратегій, які чинитимуть вплив на формування суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі, використано дискримінантний аналіз для підтвердження достовірності групової класифікації досліджуваних за особливостями копіngu шлюбних партнерів. За його результатами було встановлено, що коректність класифікації має такий вигляд. Відповідність віднесення досліджуваних до кластера ML (група із середнім рівнем суб'єктивного благополуччя) забезпечується у 70,70% випадків, до кластера HL (група з високим рівнем суб'єктивного благополуччя) – у 70,85% випадків, а до кластера DL (група з низьким рівнем суб'єктивного благополуччя) – у 68,15% випадків. Загальний відсоток коректності класифікації досліджуваних становить 70,09%, що дає підстави попередньо визначити, які копінг-стратегії виявилися найбільш значущими у розподілі (табл. 4).

Таблиця 4

Результати дискримінантного аналізу

	Wilks' Lambda	Partial Lambda	p
Діадний копінг	0,451	0,986	0,015
Проактивний копінг	0,461	0,965	0,000
Втеча-уникання	0,453	0,982	0,004
Позитивна переоцінка	0,459	0,968	0,000
Прийняття відповідальності	0,450	0,987	0,023
Планування вирішення проблем	0,451	0,985	0,011

Як видно з таблиці, можна констатувати, що найбільш значущими копінг-стратегіями, що впливають на формування інтегрального показника суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі, є діадний, проактивний копінг, а також окремі індивідуальні копінг-стратегії. Копінг пари об'єднує у собі копінг кожного учасника і вже не зводиться до простої суми складових його елементів (Folkman, 2009:73), діадна взаємодія у разі зіткнення зі стресом має синергійний ефект і позитивно впливає на якість життя партнерів, що підтверджують результати емпіричного дослідження. На основі отриманих результатів дискримінантного аналізу, а також з урахуванням вищеписаних результатів дослідження слід резюмувати, що індивідуальні копінг-стратегії «Позитивна переоцінка» та «Планування вирішення проблем» чинять позитивний вплив на загальну задоволеність життям людиною, її емоційний комфорт та функціональні показники суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі. Тоді як копінг-стратегії «Втеча-уникнення» та «Прийняття відповідальності» не сприяють позитивному функціонуванню особистості.

Результати емпіричного дослідження дають змогу підсумувати, що:

1) шлюбні партнери з високим рівнем суб'єктивного благополуччя володіють широким та збалансованим арсеналом індивідуального копіngu, а також повною мірою використовують можливості діадного копіngu подружжя. Переважаючими стратегіями індивідуального копіngu у осіб з високим рівнем суб'єктивного благополуччя є «Планування вирішення проблем», «Позитивна переоцінка», а також антиципаторно-превентивний та проактивний копінг. Встановлено, що несприятливим для суб'єктивного благополуччя є виражене використання копінг-стратегій «Втеча-уникнення», «Дистанціювання» та «Прийняття відповідальності»;

2) діадний копінг подружжя не лише співвідноситься з рівнем якості подружніх відносин, їх стабільністю та якістю комунікативної поведінки (Рендал, Боденман, 2012), а й позитивно впливає на суб'єктивне благополуччя особистості в шлюбі, створює сприятливі умови для особистісної реалізації кожного з партнерів та підвищення їхньої подружньої взаємодії та якості життя загалом;

3) проактивний копінг відіграє вагомий роль для оптимального функціонування ядра сімейної системи – подружжя. Проактивний копінг передбачає розвиток навичок для зниження впливу стресу, що включають планування, постановку завдань і уявне моделювання події, що окреслює індивідуальні можливості кожного зі шлюбних партнерів благополучно пережити важкі ситуації і стресові впливи, зберігати при цьому внутрішню згуртованість і рівновагу сімейної системи. Водночас підтверджено, що позитивний вплив проактивного копіngu шлюбних партнерів можливий у разі відсутності конкуренції в парі.

Висновки. У результаті емпіричного дослідження вдалося з'ясувати та описати визначальні копінг-стратегії, що дають змогу людині ефективно справлятися зі стресовими навантаженнями, залишаючись задоволеною життям, шлюбом, почуваючись емоційно комфортно та повноцінно функціонуючи. Копінг шлюбних партнерів можна розглядати як інструмент редукування напруги в сім'ї, що реалізується через усвідомлені та активні дії щодо пом'якшення або подолання власних стресових навантажень та збалансоване використання ресурсів один одного для спільного проходження стресових ситуацій подружжям. Отримані результати дослідження зумовлюють необхідність глибокого та детального аналізу емпіричних даних і розроблення на основі отриманих результатів тренінгових та психоедукаційних програм для шлюбних партнерів, що спрямовані на формування навичку збалансованого застосування оптимально ефективних копінг-стратегій з метою збереження психологічного здоров'я особистості, з одного боку, та створення благополучних шлюбних союзів – з іншого.

Список використаних джерел:

1. Абрамюк О., Липецька А. Концептуальна структура феномена суб'єктивного благополуччя та особливості його вимірювання. *Психологія: реальність і перспективи* : зб. наук. пр. Рівненського державного гуманітарного університету. 2018. Вип. 11. С. 10–17.
2. Абрамюк О.О. Роль проактивного копіngu шлюбних партнерів у структурі копіngu подружжя. *Теорія і практика сучасної психології* : зб. наук. пр. Класичного приватного університету. 2019. Вип. 3. С. 5–11.
3. Абрамюк О.О. Сучасний стан досліджень проблематики копіngu шлюбних партнерів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. Львів : ЛьвДУВС, 2018. Вип. 2. С. 3–11.
4. Крюкова Т.Л., Сапоровская М.В., Куфтяк Е.В. Психология семьи: жизненные трудности и совладание с ними. Санкт-Петербург : Речь, 2005. 240 с.
5. Бейкер К., Варга А.Я. (ред.) Теория семейных систем Мюррея Боуэна. Основные понятия, методы и клиническая практика. Москва : «Когито-Центр», 2005. 496 с.
6. Bodenmann G. Dyadic coping and its significance for marital functioning. *Couples coping with stress: Emerging perspectives on dyadic coping*. Washington : DC : American Psychological Association, 2005. Pp. 33–49.
7. Bodenmann G., & Randall A.K. Common Factors in the Enhancement of Dyadic Coping. *Behavior Therapy*. 2012. Vol. 43. Pp. 88–98.
8. Folkman S. Commentary on the special section “theory-based approaches to stress and coping”: Questions, answers, issues, and next steps in stress and coping research. *European Psychologist*, 2009. No. 14(1). Pp. 72–77.
9. Mikucka M. The life satisfaction advantage of being married and gender specialization. *Journal of Marriage and Family*. 2016. No.78. Pp. 759–779.
10. Nelson-Coffey S.K. Married... with children: The science of well-being in marriage and family life. / In E. Diener, S. Oishi, L. Tay (Eds.). *Handbook of well-being*. Salt Lake City. UT : DEF Publishers. 2018. DOI: nobascholar.com.

References:

1. Abramiuk, O., & Lypetska, A. (2018). Kontseptualna struktura fenomenu subiektyvne blahopoluchchia ta osoblyvosti yoho vymiriuvannia [Conceptual structure of the phenomenon of subjective well-being and peculiarities of its measurement]. *Psykholohiia: realnist i perspektyvy: zb. nauk. pr. Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*. Vyp. 11. S. 10–17 [in Ukrainian].
2. Abramiuk, O.O. (2019). Rol proaktyvnoho kopinhu shliubnykh partneriv u strukturi kopinhu podruzzhzia [The role of proactive coping of marital partners in the structure of coping of spouses]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii: zb. nauk. pr. Klasychnoho pryvatnoho universytetu*. Vyp. 3. S. 5–11 [in Ukrainian].
3. Abramiuk, O.O. (2018). Suchasnyi stan doslidzhen problematyky kopinhu shliubnykh partneriv [The modern state of the study of coping for marital partners]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia psykholohichna*. Lviv: LvDUVS. Vyp. 2. S. 3–11 [in Ukrainian].
4. Kriukova, T.L., Saporovskaia, M.V., & Kuftiak, E.V. (2005). *Psikhologii semi: zhiznennye trudnosti i sovladanie s nimi* [Family psychology: life difficulties and coping with them]. Sankt-Peterburg: Rech, 240 s. [in Russian].
5. Beiker, K., & Varga, A.Ia. (Eds.) (2005). *Teoriia semeinykh sistem Miurreia Bouena: Osnovnye poniatiia, metody i klinicheskaiia praktika* [Murray Bowen Family Systems Theory: basic concepts, methods and clinical practice]. Moskva: "Kogito-Tcentr", 496 s. [in Russian].
6. Bodenmann, G. (2005). Dyadic coping and its significance for marital functioning. *Couples coping with stress: Emerging perspectives on dyadic coping*. Washington: DC: American Psychological Association, 2005. P. 33–49.
7. Bodenmann, G., & Randall, A.K. (2012). Common Factors in the Enhancement of Dyadic Coping. *Behavior Therapy*. Vol. 43. P. 88–98.
8. Folkman, S. (2009). Commentary on the special section "theory-based approaches to stress and coping": Questions, answers, issues, and next steps in stress and coping research. *European Psychologist*, 14(1). P. 72–77.
9. Mikucka, M. (2016). The life satisfaction advantage of being married and gender specialization. *Journal of Marriage and Family*. No .78. P. 759–779.
10. Nelson-Coffey, S.K. (2018). Married... with children: The science of well-being in marriage and family life. In E. Diener, S. Oishi, L. Tay (Eds.). *Handbook of well-being*. Salt Lake City. UT: DEF Publishers. DOI: nobascholar.com.

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.13>

THE PARADIGM USED TO TEXTUAL / CONTEXTUAL STUDIES OF GENERATIONS' SOCIAL-CULTURAL INTERACTIONS

Natalia Dovgan

Ph. D. in Psychological Sciences,

Senior Researcher at the Laboratory of Psychology of Political and Legal Relations

*Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-6150-5211

Abstract. The article presents the paradigm used for textual / contextual studies of generations' social-cultural interactions. A generation's perception of the reality is influenced by its dominant social-cultural styles used in its space-time. The textual / contextual bases to analyze the (non-) congruence between texts developed by a generation and social-cultural contexts are described according to the aspects proposed within the constructivist paradigm. The ontological aspect of the constructivist paradigm is viewed as a base for the theoretical construction of a generation's social-cultural reality. It is emphasized within the epistemological aspect that interacting actors are formed during interactions, and generations' textual constructions form the context for the historical reality. As for the methodological aspect, the general criteria for quality assessment are used to specify the requirements for textual / contextual research methods. These criteria are: the evaluating qualities for data; the impact of social-historical situations; the qualities of developed generalizations; the historical correspondence. Thus, the selected research methods should correspond the criteria of quality assessment, which is substantiated.

Key words: generation, generations' texts, context, constructivism, paradigm, ontological, epistemological, methodological, aspect.